

LUBINSZKI MÁRIA

Vállalkozói kulcskompetenciák az oktatásban

BEVEZETÉS

Világunkban a vállalkozói teljesítőképesség sikerkritériumai egyre dinamikusabban változnak, a változó követelmények, környezet feltételek, elvárások és személyes képességek függvényében. Az azonban megállapítható, hogy a sikeres vállalkozás működtetéséhez rendkívül összetett kompetenciakészlet elsajátítása szükséges. Tanulmányom célja bemutatni a vállalkozásoktatás során kiemelt figyelmet igénylő kulcskompetenciákat, valamint az oktatásukkal kapcsolatos modelleket, tapasztalatokat. A kulcskompetenciák referenciakeretének meghatározásában alapvető fontosságú az egész életen át tartó tanulás koncepciója, illetve a transzverzális jelleg. Az egyes kompetenciák hatékony használata az egyéntől a lexikális tudáson kívül a személyiség integritását, a konstruktív megküzdési készségeket és a pszichológiai immunkompetenciákat igényli. A felsőoktatás és alapvetően minden iskolarendszerű oktatás folyamatos kihívása az iskola és az iskolaidőszak utáni élet közti átmenet megkönnyítése. Fel kell készülni, és tudatosan fejleszteni a felnőtt identitást és hivatástudatot az innovatív és produktív munkavégzés érdekében. Számos kutató dolgozott éveken át az oktatás és a munka világa közötti átmenet témakörén (*Bacigalupo* és mtsai., 2016; *Hippe, Brolpito és Broek*, S. 2021; *Imreh-Tóth*, 2017).

A VÁLLALKOZÁSOKTATÁS SORÁN
KIEMELT FIGYELMET IGÉNYLŐ
KULCSKOMPETENCIÁK

Az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciák európai referenciakeretében a vállalkozói kompetencia meghatározása (*Demeter*, 2009) átfogó és általános: „A vállalkozói kompetenciának egy aktív és egy passzív összetevője van. Magában foglalja egyrészt a változás kiváltására való törekvést, másrészt a külső tényezők által kiváltott újítások elfogadásának, támogatásának és alkalmazásának a képességét. A vállalkozói kompetencia része az egyén felelőssége saját – pozitív és negatív – cselekedetei iránt, a stratégiai szemléletmód kialakítása, a célok kitűzése és elérése, valamint a sikerorientált-ság” (2. o.). Pszichológiai szempontból a kezdeményezőkézség, a reziliencia, az énhatékonyság, a megküzdés és a jövőorientáció képességeit fedi le ez a definíció, mindezt a belső, intrinzik motiváció bázisán. Azonban kevés támpontot ad a vállalkozói kompetenciák rendszeréről és áttekinthetőségéről, valamint a konkrét fejlesztési lehetőségekről. *Mihalkovné* szerint a hazai felsőoktatásban a vállalkozóképzés oktatása „nem szolgálja a vállalkozói kompetenciák teljes körű fejlesztését” (2014, 56. o.). Kutatása alapján a hiányosság egyik oka lehet a *gazdasági ismeretek, vállalkozási ismeretek* és a *vállalkozói kompetenciák* szinonim fogalomként való kezelése és használata (Uo.). Nézzük meg pontosításképp ez utóbbi fogalmat.

Készségszinten az alábbi területek tartoznak a vállalkozói kompetenciához:

- A tervezés, szervezés, elemzés, kommunikáció, cselekvés, eredményekről való beszámolás, értékelés és dokumentáció készségei.
- Projektek kidolgozásához és végrehajtásához szükséges készségek.
- Az együttműködésre épülő, rugalmas csapatmunka.
- A személyes erősségek és gyengeségek felismerése.
- Az események elébe menő cselekvés és a változásokra való pozitív reagálás.
- A kockázatok felmérése és kellő időpontban és módon történő vállalása.¹

A *kompetencia* fogalmának korai definícióiban hangsúlyos a motivációalapú értelmezés, valamint az önszabályozás érzelmekre vonatkozó komponense, különösen az új és váratlan helyzetekben. „A kompetencia: döntést szolgáló motívumok (szükségletek, igények, érdeklődések, magatartási szokások, attitűdök, kötődések, előítéletek, meggyőződések, hitek és a hozzájuk tartozó ismeretek), a jelző, a készítő érzelmek, valamint a viselkedést, a tevékenységet lehetővé tevő, szervező képességek (hozzájuk tartozó cselekvési szokások, készségek és ismeretek) összefüggő rendszere” (Nagy, 1996, 10–11. o. Idézi: Csapó, 2011). Az ehhez hasonló

korai definícióiban
hangsúlyos a
motivációalapú értelmezés

meghatározások a kompetencia mint attitűd hármas rendszerét részesítették előnyben. Hátrányuk, hogy az általánosság szintjén maradván kevés támpontot adnak a konkrét belső erőforrások meghatározásához, valamint a társas-szociális szférában való hatékony működés képességeihez. 2016-ban készült el komoly kutatási háttérrel az *EntreComp*, azaz a vállalkozói kompetencia komplex és áttekinthető keretrendszere (Bacigalupo és mtsai., 2016). Ennek alapján a vállalkozói kompetencia

*egy transzverzális kompetencia, amely az élet minden területén érvényesül: a személyes fejlődés előmozdításától, az aktív társadalmi szerepvállaláson és (akár alkalmazottként, akár önálló vállalkozóként) a munkaerőpiacra való belépésen vagy újra belépésen keresztül a (kulturális, társadalmi vagy kereskedelmi értéket képviselő) vállalkozások indításáig.*²

A transzverzális kompetencia szintén több dimenzióban értelmezhető, és az újabb kutatások az emocionális és szociális aspektuson túl a kognitív információk strukturálásának képességére mutattak rá mint a transzverzális kompetencia lényegére (Tsankov, 2017, 134). A különböző kompetencia-keretrendszerek sokféleségén belül mindnek van egy belső logikája, és mindegyik keretnek megvan a maga

¹ Forrás: Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása (2006. december 18.) az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról. Letöltés: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32006H0962> (2022. 12. 15.)

² A fordítás forrása: <https://www.schooleducationgateway.eu/hu/pub/resources/tutorials/entrepreneurship-empowering-y.htm> (2022. 08. 25.). További tájékoztatósi lehetőségek: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/search?query=entrepreneurship> (2022. 06. 26.)

fókusza, célja és kontextusa (*Venckuté, Berg Mulvik és Lucas, 2020*).

A vállalkozói kompetenciát illetően egy korábbi nemzetközi tanulmány (*Wilson és mtsai., id. Mihalkovné, 2014, 49. o.*) az alábbi tényezőket helyezi előtérbe:

- személyes fejlődés (önbizalom, jó fellépés a társadalom felé, motiváció, vállalkozói tudat),
- üzleti fejlődés (szakmai és pénzügyi ismeretek),
- vállalkozói képességek és készségek fejlődése (szociális képességek, hálózatépítés képessége, kreatív problémamegoldási készség, lehetőségek felismerésének készsége)

A szakirodalom szerint a sikeres vállalkozás feltétele az elméleti tudás és a gyakorlati tapasztalat együttes jelenléte (*Mihalkovné, 2014, 50. o.*). Mi ezt a tapasztalati tudás transzferének képességével egészítenénk ki – valamint fontosnak állítjuk a gyakorlati ismeretek szakmai tudásba való integrálásának képességét is. A fent említett tanulmány közöl egy összefoglaló táblázatot a vállalkozói kompetencia témakörében

a vállalkozói kompetenciák meghatározására született modellek rendkívül sokrétűek, nehéz kialakítani a vállalkozói kompetenciák egységes profilját

született tanulmányokról, ebben közel száz olyan kompetenciát találunk, amely a vállalkozói kompetenciához kapcsolódik. Kiemelendők közülük a legtöbbször előforduló kompetenciák: kockázatvállalás, proaktivitás, jó problémamegoldás, érett személyiség, szakmai és vezetői készségek.

A VÁLLALKOZÁSHOZ SZÜKSÉGES KOMPETENCIÁK MODELLJEI

A vállalkozói kompetenciák meghatározására született modellek rendkívül sokrétűek, nehéz kialakítani a vállalkozói kompetenciák egységes profilját. *Kassai* tanulmányában közöl egy olyan összefoglaló táblázatot, amely összegzi a vállalkozói kompetencia modellek fejlődését (2022, 19. o.). Magunk alább olyan modelleket mutatunk be, amelyek kiegészítik ezt az összegzést, és tovább színesítik a vállalkozói kompetenciák palettáját. Az egyes modelleket a keletkezésük időrendi sorrendjében elemezzük. Az alábbi összefoglaló táblázat segíti a különböző modellek metszéspontjainak a megtagadását.

1. TÁBLÁZAT

Különböző vállalkozói kompetenciamodellek metszéspontjai és fókuszai

FORRÁS	KOMPETENCIADIMENZIÓK	METSZÉSPONTOK ÉS FÓKUSZ
<i>Wu, 2009, 279–291.</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Analitikus gondolkodás 2. Üzleti érzék 3. Ügyfélszolgálati orientáció 4. Elkötelezettség a tanulás iránt 5. Asszertív kommunikáció 6. Konceptcionális gondolkodás 7. Rend és minőség 8. Mások fejlesztése 9. Empátia 10. Szakértelem 11. Rugalmasság 12. Befolyás 13. Információkeresés 14. Kezdeményezés 15. Innováció 16. Szervezeti tudatosság 17. Motiváció 18. Kapcsolatépítés 19. Eredménycentrikusság 20. Önbizalom 21. Önkontroll 22. Csapatvezetés 23. Szóbeli és írásbeli kommunikáció 	<p>→ Öt fejlődési szint meghatározása minden egyes kompetenciához</p> <p>→ Szakirodalmi és gyakorlati bázison alapul</p> <p>→ <i>Fókuszban</i> a kognitív, szociális, és személyiségjellemzők</p>
<i>Bacigalupo és mtsai., 2016</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ötletek és lehetőségek <ul style="list-style-type: none"> • Lehetőségek felkutatása • Kreativitás • Jövőkép • Az ötletek megbecslése • Etikus és fenntartható gondolkodás 2. Erőforrások <ul style="list-style-type: none"> • Öntudat és énhatékonyság • Motiváció és kitartás • Erőforrások mozgósítása • Pénzügyi és gazdasági műveltség 	<p>→ Nyolc fejlődési szint meghatározása minden egyes kompetenciához</p> <p>→ Komplex módszertani háttér, átfogó kompetenciakészlet</p> <p>→ <i>Fókuszban</i> a jövőorientáció, a folyamatos fejlődési lehetőségek keresése, a személyes és tudásbeli</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Mások mozgósítása 3. Akcióban • Kezdeményezés átvétele • Tervezés és irányítás • Megküzdés a bizonytalansággal, kétértelműséggel és kockázattal • Másokkal való együttműködés • Tapasztalati tanulás 	erőforrások mozgósításának fontossága, a kockázatvállalás és a bizonytalanság kezelésének képessége
<i>Balanovska, Gogulya és Wyrzykowska, 2018, 55–61.</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Képesség üzleti stratégia kidolgozására. A gazdasági, politikai kompetencia és a morális legitimitás kombinációja 2. Speciális szakmai kompetenciák (beleértve az ellenőrzési és elemzési, szervezési és vezetési, információs és kommunikációs ismereteket) 3. Jogi kompetencia 4. Vezetői kompetencia 5. Szociológiai, pszichológiai és pedagógiai kompetencia 6. Önismeret és énhatékonyság 	<p>→ Új kompetenciák az eddigi modellekhez képest: jogi, szociológiai, morális</p> <p>→ Speciális, vidékfejlesztési célcsoportra kifejlesztett kompetenciakészlet</p> <p>→ <i>Fókuszban</i> a lépésről lépésre fejlődés elve</p>
<i>Draksler és Sirec, 2021, 171–188.</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. A jövőre vonatkozó stratégiai gondolkodás 2. Döntésképeség és elköteleződés 3. Fogalmi kompetenciák 4. Szervezőkészség 5. Személyes erőforrások kompetenciái 6. Tanulási kompetenciák 7. Önismeret 8. Függetlenség, autonómia 9. A fenntarthatóság viselkedéses kompetenciái 10. A befektetések lehetséges megtérülésének ismerete 11. Piaci szemlélet 12. Kitartás 13. A lehetőségek felismerése 14. Vállalkozói ismeretek 15. Kapcsolat- és hálózatépítés 16. Kreativitás 17. Meggyőzőkészség 	<p>→ Új kompetenciák az eddigi modellekhez képest: függetlenség, tanulási kompetenciák, fenntarthatóság, kitartás</p> <p>→ <i>Fókuszban</i> a személyes, szakmai és szociális kompetenciák</p> <p>→ Közös pontok: jövőképeség, kreativitás, tapasztalati tanulás, a saját személyiség mint erőforrás (az önismeret fontossága)</p>

Kassai, 2022, 16–31.	<ul style="list-style-type: none"> • Magányos farkas • Csapatépítő • Felfedező • Építész 	<p>→ Fókuszban a vállalkozás vezetői kompetenciák</p> <p>→ Előnye: jól körülhatárolt és beazonosítható kompetenciakészlet az egyes kategóriákhoz</p>
-------------------------	--	--

FORRÁS: saját szerkesztés

A VÁLLAKOZÓI KOMPETENCIÁK OKTATÁSA

A szakértők egyetértenek abban a kérdésben, hogy a 19. században létrejött tömegoktatási modell elvesztette létjogosultságát, és egy radikálisan új pedagógiai szemléletre van szükség. Sokkal differenciáltabb, interaktívabb, innovatívabb oktatási folyamat elméletét és módszertanát szükséges kidolgozni a pedagógusoknak segítségül. A pedagógusok elvárt szerepei és feladatai így átalakultak (K. Nagy és Pálfi, 2017). Falus szerint a tanári kompetenciák és a tanítás eredményessége között szoros összefüggés van, ami óriási felelősséget ró a pedagógusra (Falus, 2015). Az oktatási tevékenység a szakmai felkészültségen túl rendkívül komoly önismeretet kíván, valamint a szakmai szerepszemélyiség folyamatos fejlesztését.

A felsőoktatásban oktató szakemberek számára a szakmai innováció elengedhetetlen. „[...] A vállalkozásoktatás nem a felsőoktatás szintjén kellene, hogy kezdődjön, hanem általános és középiskolai szinten is szükséges lenne alapismeretek elsajátítására [...]” (Imreh-Tóth, 2017, 251. o.). Az ilyen irányú kezdeményezések hazánkban még gyerekcipőben járnak, pontosabban a tervezés szintjén állnak (Uo.). A lexikális tudás, a kutatások és publikációk gyarapítása elvárásán túl megjelent egy újfajta követelmény is,

amely az oktató részéről is komoly fejlődési folyamatot igényel. A tananyag- és ismeretközpontú attitűd helyett az elmúlt egy-két évtizedben előtérbe került a decentralizált, kompetenciaalapú tanterv (Mihalkovné, 2014, 49.o.). A *vállalkozási ismeretek* mint tantárgy először 2001-ben jelent meg a Nemzeti alaptantervben (Uo.). Ehhez kapcsolódóan a pedagógiai módszerek széles skáláját dolgozták ki; a kompetenciaalapú tanulási programok általános jellemzői az alábbiak:

- teljesítményre alapoznak
- az egyéni haladást veszik figyelembe
- tanulásközpontúak
- specifikus célkitűzéssel rendelkeznek
- gyakorlatorientáltak
- azonnali visszajelzést adnak
- teljesítményalapú értékelést írnak elő, a leírt kritériumok alapján (Uo., 53. o.)

A vállalkozásoktatással kapcsolatban kettős célt kell szem előtt tartani, a vállalkozói kompetenciák megszerzéséét, valamint a pozitív vállalkozói szándék előmozdításáét (Draksler és Sirec, 2021, 173. o.). Ezen tanulmány megállapítása szerint a formális egyetemi oktatásnak kiemelt szerepe van a vállalkozásoktatásban, azonban jelenleg kevésbé van hatással a vállalkozói kompetenciákra. A vállalkozói kompetenciák közvetlen fejlesztése ezzel szemben a vállalkozói

szándékot erősíti szignifikánsan (Uo., 183. o.). A *vállalkozói szándék*, a *vállalkozókészség* az alábbi kompetenciákat jelenti: lehetőségek keresése, a biztonságban túlmutató kockázatvállalás, valamint az ötletek megvalósításához szükséges kitartás (Imreh-Tóth, 2017, 244. o.). Valamennyi itt felsorolt kompetencia fejleszthető, és transzverzális jelleggel bír.

A transzverzális kompetenciák oktatása újfajta követelményeket és kihívásokat tartogat a megszokott tanítási-tanulási folyamathoz képest, speciális tudatosságot és értékorientációt: „Igényli az oktatás céljainak újragondolását, különleges figyelmet szentelve a diákok szükségleteire és tanulási motívumaira, innovatív és adaptív oktatási stratégiákat és rugalmas, mozgatható oktatási környezetet a kooperatív munkához.” (Tsankov, 2017, 140. o.). Az oktatási folyamat tehát bőven túlmutat a kompetenciákkal kapcsolatos lexikális tudáson, és igényli az oktatók felkészültségét is. A transzverzális kompetenciák oktatása az oktató kongruens, nyitott hozzáállását követeli meg. Az oktatónak továbbá feladataik az alábbiak (Uo.):

- bátorítani a hallgatókat tapasztalatok szerzésére;
- kérdezni, válaszolni és megvitatni az adott témakörrel kapcsolatban;
- elfogadni a diákok autonómiáját, és támogatni őket abban, hogy a kontrollt kézben tartásuk;
- ok-okozati összefüggések elemzését előtérbe helyezni;
- az osztálytermen kívüli tanulási szituációkat előnyben részesíteni;

- a hallgatók hibáit pozitív lehetőségnek tekinteni.

Mindebből még nem feltétlenül karakterizálódik az, hogy egy hagyományos oktatási folyamathoz képest milyen speciális módszertani követelmények elé állítja az egyetemi oktatókat kifejezetten a transzverzális kompetenciák fejlesztése – mint amilyen például a vállalkozói kompetencia. A változások azonban azt jelzik, hogy ki kell lépni a megszokott tantermi keretek közül, és változatos módszerekkel, elsősorban a ta-

pasztalati és élményalapú tanulásra építve szervezni meg az oktatást (Vass, 2009):

az oktató kongruens, nyitott hozzáállását követeli meg

Egyre fontosabbá vá-

lik a tudásra épülő társadalmak versenyképessége, a tudásgazdaság minősége. [...] megváltoztak a tudásszerzés helyszínei. A formális tanulás nagy része már nem az iskola falain belül történik, az informális tanulásnak egyre nagyobb szerep jut a tanítási-tanulási folyamat egészében. Ez a tanulás-szervezésre és a tanórai módszerekre egyaránt hat.

A jelen tanulmányban fent bemutatott kompetenciamodellek összetevői nagyrészt a tapasztalati tanulásra építve, tematikus gyakorlatokon keresztül fejleszthetőek. Ez utóbbiakkal kedvet kaphatnak a diákok a tanuláshoz, a további önfejlesztéshez és értékteremtéshez. Mindenféle oktatási folyamat célja éppen ennek az élethosszig tartó nyitottságnak és a tudásszerzés vágyának megszerzése és fenntartása lenne. Azért fogalmazunk feltételes módban, mert a középiskolai követelmények ma is elsősorban teljesítményalapúak, és a felsőoktatásban már

teret nyerő transzverzális jelleg a középiskolában még háttérbe szorul.

A tanulás kompetenciájának birtokában a diák képes önállóan új ismeretet szerezni a saját akaratából, akár egyénileg, akár csoportosan. „A tanuló felismeri, hogy az adott tanulási feladatnak van érdekes, hasznos és/vagy értékes eleme, ezért az esetleges tanulási akadályokat leküzdve nyitottan, érdeklődéssel és kíváncsisággal fordul a tanulásához” (Katona, 2020, 2. o.). A tanulás kompetenciája az élet számos területén nyújt lehetőséget a fiataloknak terveik megvalósításához, produktívításukhoz. A munkavállalói, innovációs és vállalkozói kompetenciák elsajátítása hozzájárulhat a vállalkozói kedv kialakulásához, illetve a tudásszerzés változatos formáinak a kioldozásához. „A tanuló felelősséget érez munkavégzésének eredményéért és minőségéért, értékesnek tartja a másokkal való együttműködést, és bizakodva gondol saját jövőjére, az életpályája alakulására” (Katona, 2020, 19. o.).

A felsőoktatásban eltöltött eddigi közel húsz év tapasztalata számunkra az, hogy a fenti idézetben említett felelősség helyét sokszor a szorongás veszi át. Ezt a *kapunyitási pánikként* is leírt jelenséget a felsőoktatásban kezelni kell, átkeretezni, és képessé tenni a tanulókat a saját döntési és felelősségvállalási képességük kialakítására. „A kapunyitási pánik az úgynevezett kezdődő felnőttkorú, 18–28 éves korosztályt egyre szélesebb körben érintő jelenség, aminek okai között szerepel a bizonytalanság a jövőt illetően, és az élet minden területére vonatkozó hirtelen döntések meghozásának terhe,

amihez társul a magánélet és az identitás krízise is” (Leist Balogh és Jámbori, 2016, 85. o.). A kapunyitási pánik jelentős összefüggést mutat az életfeladatok által támasztott követelményekkel kapcsolatos megküzdési mód kiválasztásával. A különböző vállalkozói kompetenciákat bemutató modellek kompetenciakészletében azonban megtaláljuk a megküzdési stratégiákat is, amelyek személyes fejlesztése jelentősen hozzájárulhat a sikeres életpálya kialakításához.

A vállalkozásoktatással kapcsolatos nemzetközi tapasztalatokat összegzi Imreh-Tóth

áttekintő tanulmánya (2017). Következtetéseit érdemes szem előtt tartani. A szövegben mindjárt kezdetben felmerül a kérdés: a vállalkozói tulajdonságok, a vállalkozói szerep veleszületett, vagy

A vállalkozói szerep veleszületett, vagy elsajátítható kulturális és tapasztalati úton?

elsajátítható kulturális és tapasztalati úton? A kutatók egyetértenek abban, hogy bizonyos aspektusai tanulhatóak, és ezen a területen az oktatás folyamatos innovációt igényel. A vállalkozásoktatási módszerek jóval kiforrottabbak az Egyesült Államokban, mint hazánkban; ám a következő módszereket a kutatók adaptálhatónak tartják a hazai egyetemi környezetbe (Uo., 246. o.):

- A Michigan Egyetem MAP programjából a valós és összetett üzleti problémák megoldásának folyamata, amely a szakmai gyakorlat és az esettanulmány keveréke, amelyhez a hallgatók hozzáadott értéke a széles látókör, az innovatív hozzáállás és az üzleti háttértudás.
- Az University of Houston Wolffest programjának adaptációja a hazai

egyetemen a konferenciák, egyetemi programok szervezése lehetne.

- A harvardi Case Method alapja a „network effect”, amely a hallgatók különböző háttértudására építve a lehető legtöbb nézőpontból teszi képessé a kurzus résztvevőit a problémák megoldására. Ebben a helyzetben az oktató csak katalizátorként működik.

A kutatók az európai egyetemek vizsgálata alapján a következő módszereket tartják adaptálhatónak (Uo., 253. o.):

- nemzetközi tapasztalatszerzés;
- high-tech vállalkozások részére speciális képzés;
- modern oktatási módszerek, szimuláció, szerepjáték;
- vállalkozók bevonása az oktatásba;
- esettanulmányok csoportmunkával;
- szervezetek hallgatóknak.

KONKLÚZIÓ

Holisztikus, transzverzális, és interdiszciplináris felkészülést, attitűdöt és lexikális tudást igényel a mai kor felsőoktatása mind az egyetemi szakemberektől, mind pedig a fiataloktól, akiket egy versenyképes jövőbeli hivatásra készítünk fel. A vállalkozói kompetenciák fejlesztése a hallgatókat képessé teszi arra, hogy jobb lehetőségeket kutassanak fel, és hatékonyabb stratégiákat alkalmazzanak. A vállalkozói kompetenciák fejlesztése szignifikáns összefüggést mutat a sikeres vállalkozói gyakorlattal, speciális szakmai tudással, énképpel, társas szerepekkel (Yani és mtsai., 2020). Az innovatív oktatás hatékonyságát a fókuszok kijelölése nagyban megkönnyítheti. A vállalkozói kompetenciák kérdésköre korántsem csak a közgazdászhallgatókat érinti. Az itt felsorolt módszerek közül a modern oktatási és pedagógiai módszereket érdemes lenne a konkrét technikák és feladatok szintjén végiggondolni, és további tanulmányokban, empirikus tapasztalatokkal kiegészítve összefoglalni.

A TKP2021-NKTA-44 számú projekt az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a Tématerületi Kiválósági Program 2021 (TKP2021-NKTA) pályázati program finanszírozásában valósult meg. A tanulmány a BGE Budapest LAB kutatásának részeként készült.

IRODALOM

- Bacigalupo, M., Kampylis, P., Punie, Y. és Van den Brande, G. (2016): *EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework*. Publication Office of the European Union, Luxembourg. DOI: 10.2791/593884
- Balanovska, T., Gogulya, O. és Wyrzykowska, B. (szerk., 2018): *The Role of Entrepreneur Competencies in the Development of Rural Areas*. Proceedings of the 2018 International Scientific Conference ‘Economic Sciences for Agribusiness and Rural Economy’. No 1. Warsaw.
- Demeter Kinga (2009): *Az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciák*. In: Uő (szerk.): *A kompetencia*. Oktatási Hivatal, Budapest. Letöltés: <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/nemzetkozi-kitekintes/egsz-eleten-at-tarto#2>
- Csapó Beatrix (2011): *Képességek fejlődése, fejlesztése – Az írás*. PTK BTK, Pécs. Letöltés: http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/kepesség_fejl_iras/bevezet.html (2022. 12. 15.).

- Draksler, T. Z. és Sirec, K. (2021): The Study of Entrepreneurial Intentions and Entrepreneurial Competencies of Business vs. Non-Business Students. *Journal of Competitiveness*. **13**. 2. sz.
- Falus Iván (2015). Pedagógusképzők az EU dokumentumaiban. In: Falus Iván és Estefánné Varga Magdolna (szerk.): *A pedagógusképzők kompetenciái*. Líceum, Eger. 53–63.
- Hippe, R., Brolpito, A. és Broek, S. (2021): *SELFIE for work-based learning*. Publications Office of the European Union, Luxembourg. ISBN 978-92-76-41928-0 (online). DOI: 10.2760/336883
- Imreh-Tóth Mónika (2017): Vállalkozásoktatási jó gyakorlatok adaptációs lehetőségei a hazai felsőoktatásban – a Szegedi Tudományegyetem példája. In: Lengyel Imre (szerk.): *Két évtizedes a regionális tudományi műhely Szegeden: 1997–2017*. JATEPress, Szeged. 241–258.
- K. Nagy Emese, Pálfi Dorina (2017): Paradigmaváltás a pedagógusképzésben? *Új Pedagógiai Szemle*. 2017/1–2. Letöltés: <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/paradigmavaltas-a-pedagoguskepzesben> (2022. 12. 15.).
- Kassai Ákos (2020): Kiből lehet sikeres vállalkozó? A vállalkozói vezetői kompetenciák vegyes módszertanú vizsgálata. *Vezetéstudomány. Budapest Management Review*. **51**. 9. sz., 54–66.
- Kassai Ákos (2022): A négy vállalkozói vezetői stílus – kompetenciaalapú vállalkozói vezetői modell. *Vezetéstudomány. Budapest Management Review*. **53**. 5. sz., 16–31.
- Katona Nóra (szerk., 2020): *Kiemelt kompetenciaterekek – NAT 2020*. EKE, Eger. Letöltés: <https://www.oktatas2030.hu/wp-content/uploads/2020/05/kiemelt-kompetenciaterekek.pdf> (2022. 12. 15.)
- Leist Balogh Brigitta és Jámbori Szilvia (2016): A kapunyitási pánik vizsgálata a megküzdési módok és a szorongás függvényében. *Alkalmazott Pszichológia*. **16**. 2. sz., 69–90.
- Mihalkovné Szakács Katalin (2014): Vállalkozási ismeretek oktatása vs. vállalkozói kompetenciák fejlesztése. *Vezetéstudomány*. **45**. 10. sz.
- Nagy, J. (1996). *Nevelési kézikönyv*. Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged. 10–11.
- Oktatási Hivatal (2019): *Útmutató a pedagógusok minősítési rendszerében a Pedagógus I. és Pedagógus II. fokozatba lépéshez* (Hatodik, módosított változat) Letöltés: https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/unios_projektek/kiadvanyok/utmutato_a_pedagogusok_minositesi_rendszereben_6.pdf (2022. 12. 15.).
- Tsankov, N. (2017): Development of transversal competences in school education (A didactic interpretation) *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*. **5**. 2. sz., 129–144.
- Vass Vilmos (2009): *A kompetencia fogalmának értelmezése*. Letöltés: <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/hidaktantargyak-kozott/kompetencia-fogalmanak>
- Venckuté, M., Berg Mulvik, I. és Lucas, B. (2020): Creativity – a transversal skill for lifelong learning. An overview of existing concepts and practices. Final report. *Publications Office of the European Union, Luxembourg*. DOI: 10.2760/493073
- Wu, W. W. (2009): A competency-based model for the success of an entrepreneurial start-up. *WSEAS Transactions on Business and Economics*. **6**. 6. sz.

